

Zygmunt Lietz

Przyczynek do pobytu powstańców 1863 r. na Warmii

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 97-101

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

M A T E R I A Ł Y

ZYGMUNT LIETZ

PRZYCZYNEK DO POBYTU POWSTAŃCÓW 1863 R. NA WARMII

Rozbite partie i oddziały powstańcze chroniły się sporadycznie na Mazurach wiosną i latem 1863 r.¹⁾ Landrat olsztyński Gisevius wydał dnia 31 I 1863 r. podległym sobie władzom powiatowym, gminnym i żandarmerii zarządzenie dotyczące kontroli Polaków przybywających na teren powiatu olsztyńskiego. Zbiegli powstańcy mieli być poddani ścisłej kontroli obserwacji. Powstańcy nie posiadający żadnych lub nie wystarczające legitymacje mieli być zaopatrzeni w karty pobytu ograniczające ich swobodne poruszanie się. Landrat wskazywał że „dalej istnieje przypuszczenie, iż polscy poddani kilkakrotnie próbowali przekroczyć nasz okręg i że przez to liczba istniejących tutaj polskich uciekinierów mogłaby się powiększyć w sposób dla nas niewskazany. Nie jest również niemożliwe, chociaż jest to w naszym powiecie wątpliwe, aby tutejsi poddani narodowości polskiej poczuli się zobowiązani dołączyć do polskich powstańców lub przyjść im w jakikolwiek sposób z pomocą”²⁾.

Liczny napływ powstańców do przygranicznych miejscowości powiatów mazurskich i polskiej części Warmii zaniepokoił prezydenta prowincji Eichmanna, który w oparciu o własną instrukcję z dnia 11 I 1854 r. i restrykt ministerialny z dnia 17 IV 1863 r. nakazywał, aby „żaden mieszkaniec prowincji nie ukrył u siebie niemeldowanych polskich uciekinierów pod karą 10 talarów lub 14 dni aresztu”. Wzywał on landratów prowincji do ścisłego przestrzegania tych zarządzeń³⁾. Z materiałów biblioteki PAN w Kórniku, zespołu akt Działyńskich, wynika, iż na Warmii w ciągu 120 dni zimy 1863/64 przebywało 600 powstańców z Augustowskiego. Do dnia 22 III 1864 r. opuściło Warmię i Mazury około 200 powstańców⁴⁾. Landrat szczycieński, baron von Schrötter, ze swej strony zarządzeniem z dnia 27 I 1864 r. na mocy kodeksu karnego (§ 115) nakazał policji swego powiatu wysiedlanie powstańców. Punktami przerzutu były wsie Rozogi i Opaleniec⁵⁾. Również landrat nidzicki

¹⁾ Barbara Groniowska, *Rola Prus Wschodnich w powstaniu styczniowym*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 1 (67), Olsztyn 1960, s. 6.

²⁾ Allensteiner Kreis-Blatt, nr 6, 7, Februar 1863, J.N. 859, s. 34.

³⁾ Ortelsburger Kreis-Blatt, nr 1, 2, Januar 1864, s.1.

⁴⁾ Barbara Groniowska, *Rola Prus Wschodnich...* i Biblioteka PAN w Kórniku, P. 11, T. 19, Nr 35, Ignacy Czyński-Radziszewski komisarz pełnomocny woj. augustowskiego do (Działyńskiego), Nr 97 z 22 III 1864 r.

⁵⁾ Ortelsburger Kreis-Blatt, Nr 5, 30 I 1864, s. 19.

w numerze 1 „Kreisblattu” umieścił zarządzenie zakazujące przetrzymywania powstańców z Płockiego⁶⁾. W obwieszczeniu z 30 marca 1864 r. landrat nidzicki pisał, że „na mocy wyższych zarządzeń nie mogą być w tutejszym powiecie tolerowani żadni Polacy, którzy w ciągu roku przeszli granice; mają oni w ciągu trzech dni udać się do swych miejsc zamieszkania lub zameldować się u mnie osobiście, gdzie zostaną podjęte dalsze kroki”. Po dzień 6 kwietnia wszyscy mieli zostać wysiedleni z powiatu nidzickiego. Obcokrajowcy mieli dostarczyć swe papiery w ciągu 24 godzin żandarmerii⁷⁾. Byli powstańcy Ksawery Gorczewski, lat 32, Juliusz Bisko, lat 22 urodzony w Ostrołęce, Fabian Jandzik, lat 30, urodzony w Lasku i Paweł Jagielak, lat 45, urodzony w Wólce, którzy mieli się stawić, według listu gończego burmistrza Biskupca Reszelskiego w punkcie przejść granicznych w Rozogach, nie stawili się tam i byli poszukiwani przez żandarmerię⁸⁾. Władze pruskie zarządziły przesiedlenie niektórych powstańców do powiatów Frydłąd, Pruska Hława i Welawa. Adolf Trzcński i Józef Hanowski, którzy mieli udać się do Pruskiej Hławy, gdyż w przeciwnym razie groziło im wysiedlenie do Królestwa, poszukiwani byli listem gończym z 12 kwietnia 1864 r.⁹⁾ Powstaniec polski z Mazowsza, Ludwik Goldbeck, który za przekroczenie kodeksu karnego § 115 został aresztowany, w czasie prowadzenia go do aresztu policyjnego w Szczytnie zbiegł 27 IV 1864 r. w nieznanym kierunku¹⁰⁾. Powstaniec Józef Schulz, robotnik, urodzony w Dąbku, pow. Mława, Franciszek Szczepkowski z Janowa (pow. Przasnysz?) otrzymali nakaz udania się do powiatu frydlańskiego i zameldowania się w landraturze w Domnowie. Landrat nidzicki, listem gończym z 16 VI 1864 r., poszukiwał byłych powstańców¹¹⁾. Polski powstaniec, ogrodnik, Józef Karol Timm alias Timicki, lat 35, który schronił się w powiecie olsztyńskim, otrzymał 20 VI 1864 r. paszport do Brukseli. Po kilku dniach znalazł się on jednak w stanie nerwowego wyczerpania u swych poprzednich gospodarzy w Barczewie. Po pewnym czasie opuścił Barczewo i udał się w nieznanym kierunku. Poszukiwała go policja i landratura olsztyńska¹²⁾. Wymieniony w liście gończym landrata olsztyńskiego z 12 kwietnia 1864 r. czeladnik piekarski Józef Ciborski, lat 17, władający językami polskim i niemieckim, który miał udać się 1 kwietnia do powiatu Welawa, zatrudniony został w Tapiawie u piekarza Klaffta, od którego zbiegł w nieznanym kierunku w początkach sierpnia 1864 r. Poszukiwał go landrat welawski obwieszczeniem z dnia 16 sierpnia 1864 r.¹³⁾ Sąd powiatowy w Olsztynie listem gończym z 26 września 1863 r. poszukiwał

⁶⁾ Kreis-Blatt des Königlichen Preussischen Landrathsamtes Neidenburg 1864.

⁷⁾ Kreis-Blatt des Königl. Preuss. Landrathsamtes Neidenburg, nr 18, 30 IV 1864.

⁸⁾ Allensteiner Kreis-Blatt, nr 17, 23 IV 1864 r. List gończy burmistrza Biskupca Reszelskiego z 13 IV 1864 r.

⁹⁾ Ortelsburger Kreis-Blatt, nr 17, 23 IV 1864 r. List gończy z 12 IV 1864.

¹⁰⁾ Ortelsburger Kreisblatt, nr 19, 7 V 1864 i Kreis-Blatt Königl. Preuss. Landrathsamtes Neidenburg, nr 18, 30 IV 1864 oraz Allensteiner Kreis-Blatt, nr 21, 7 V 1864 r., s. 131—132.

¹¹⁾ Kreis-Blatt Königl. Preuss. Landrathsamtes Neidenburg, nr 25, 18 Juni 1864 r., s. 143.

¹²⁾ Allensteiner Kreis-Blatt, nr 36, 13 August 1864.

¹³⁾ Allensteiner Kreis-Blatt, nr 38, 27 August 1864, s. 222—223.

studenta medycyny Leopolda Rosińskiego z Zajączkowa w powiecie lubawskim i studenta historii Jana Wojciecha Kętrzyńskiego z Królewca ¹⁴⁾.

Jak wielu polskich powstańców ukrywało się na Warmii, świadczy fakt, że w dniu 27 kwietnia 1864 r. oddział pruski składający się z 60 ludzi przeprowadził w Barczewie i okolicy szczegółową rewizję. „Rewizja ta odbywała się w wielu domach w celu wyszukiwania polskich powstańców” — pisał „Nadwiślanin” ¹⁵⁾.

W olsztyńskim „Kreisblacie” zostały wydrukowane wykazy powstańców, przynoszące ciekawe szczegóły o ich pobycie na Warmii. Landrat olsztyński wymienia więc nazwiska powstańców, podając jednocześnie miejscowości, gdzie się zatrzymali. Okazuje się, że najwięcej ich przebywało w Barczewie i pobliskich wioskach, więc tam, gdzie niedługo po tym urządzono wspomnianą rewizję. Z załączonych wykazów wynika, że część powstańców opuściła pokryjomu powiat olsztyński, a część została wydalona przez władze pruskie do Królestwa lub Francji i Belgii.

W nawiasach podano współczesną nomenklaturę miejscowości.

Olsztyn, 16 IV 1864 r.

Allensteiner Kreis-Blatt, 1864, nr 18, s. 109—111 ¹⁶⁾.

POLNISCHE FLÜCHTLINGE BETREFFEND J.N. 1990

Folgende polnische Flüchtlinge haben ihre Aufenthaltsorte im diesseitigen Kreise heimlich verlassen und sind bisher nicht zu ermitteln gewesen:

1. Johann Ciecierski, angemeldet vom Pfarrer v. Grzymalla in Gr. Kleeberg
2. Adolph Kozłowski, (Klebark Wielki).
3. Rochus Genczick, angemeldet vom Gutsbes. Zielaskowski auf Pirk
4. Jozeph Kneipowski, (Pirki)
5. Wincent Wischniewski, angem. vom Gutsbes. Poschmann auf Kutz-
6. Adam Dombrowski, born (Studzianek).
7. Peter Mischkowski, angem. vom Gutsbes. Hempel auf Gillau (Giławy).
8. Wiktor Gadoski, angemeldet von Pfarrer Osinski in Gr. Purden
9. Michael Kutzmierski, (Purda).
10. Aleksander Romanowski, angem. von Kühn in Gr. Lemkendorf (Lamkowo).
11. Johann Katzmarczik, angem. vom Bielletzki in Gr. Cronau (Kronowo).

¹⁴⁾ Allensteiner Kreis-Blatt, nr 44, 10 Oktober 1863.

¹⁵⁾ B. Gronio wska, *Rola Prus Wschodnich...*, s. 41.

¹⁶⁾ Drukowany poniżej wykaz poszukiwanych powstańców, którzy mieszkali w powiecie olsztyńskim zamieścił również Ortelsburger Kreis-Blatt, nr 18, 30 April 1864 r., s. 86—88 oraz Kreis-Blatt des Königlichen Preussischen Landrathsamtes Neidenburg, nr 6, 11 Februar 1865, s. 37.

12. Johann Jablonski, angem. vom Mühlenbesitzer Freund in Neu Märtins-
13. Anton Koschinski, dorf (Nowe Marcinkowo).
14. Anton Sczerski, angem. vom Binger in Gr. Bertung (Bartag).
15. Carl Sawatzki, angem. vom Gotzheim in Gr. Bartelsdorf (Bartoły Wielkie).
16. Felix Balitzki, angem. vom Czosnowski in Gr. Bartelsdorf (Bartoły Wielkie).
17. Johann Sabudczinski, angem. vom Gotzheim in Gr. Leschno (Leszno).
18. Franz Chnielewski, angem. vom Waschulewski in Neu Mertinsdorf (Nowe Marcinkowo).
19. Karolus Krolikowski, angem. vom Gutsbes. Wölki in Schillamühle (Siła).
20. Johann Rogowski, angem. vom Dr Sonntag in Allenstein (Olsztyn).
21. Eduard Rownatzki, angem. vom Besitzer Nordalm in Skaibotten (Skajboty).
22. Julius Kownatzki, angem. vom Zatrieb in Wartenburg (Barczewo).
24. Anton Wylz, angem. vom Ignatz Cieczerski, daselbst.
23. Józef Marcznzin,
25. Józef Borkowski, angem. vom Franz Teschner daselbst
26. Józef Sochowski,
27. Peter Baldiga, angem. vom Grabowski daselbst.
28. Carl Piasetzki, angem. vom Formanski daselbst.
29. Joh. Ostrowski, angem. vom Julian v. Lagima daselbst.
30. Paschalis Gladyski, angem. vom Kretschmann daselbst.
31. Matheus Koszelewski, angem. vom Lischewski daselbst.
32. Ferdinand Cibulski, angem. vom Jatzkowski daselbst.
33. Franz Sakrzewski, angem. vom Walentin Blum daselbst.
34. Thomas Baldiga,
35. Jan Schimanski, angem. vom Wohlgemuth in Wartenburg.
36. Anton Szemienski, angem. vom Erdmanski daselbst.
37. Franz Kowalczik, angem. vom Louis Müller daselbst.
38. Franz Maczewski,
39. Johan Haruschewitz, angem. vom Freund daselbst.
40. Michael Chniel,
41. Stanislaus Paremba, angem. vom Kolanowski in Reuschhagen (Ruszajny).
42. Hypolit Lipowski, angem. vom Liedtke daselbst.

Ausgewiesen sind ferner:

1. Ludwig Wroslawski nach Frankreich, am 11. Dezember pr.
2. Johann Zaskowski, dito.
3. Aleksander Mankowski nach Polen.
4. Ignatz Grotmann, dito., am 26 Januar C.
5. Wladislaus Stanikowski, dito.
6. Carl Schwarz, dito.
7. Joseph Kwasnodrowski, dito.
8. Isidor Ostrowski nach Polen am 28 Januar C.
9. Nikolaus Idliński nach Polen am März C.

10. Theopil Stuczinski nach Belgien, am 12. März C.
11. Jakob Kohler, dito., am 12. März C.
12. Michael Conrad nach dem Kreise Pr. Eylau (Pruska Hawa) am 17. März C.
13. Adolph Trzcinski, dito., am 19 März C.
14. Joseph Hannowski, nach dem Kreise Pr. Eylau (Pruska Hawa) am 19. März C.
15. Joseph Czyborowski, dito., am 1. April C.

Endlich wird in diesen Tagen die Ausweisung folgender nachträglich ermittelter und resp. wegen Krankheit bis jetzt im Kreise geduldeter Flüchtlinge:

1. Joseph Koszinski, angem. vom Kretschmann in Wartenburg (Barzewo).
2. Stanislaus Lubizankowski, angem. vom Jatzkowski daselbst.
3. Paul Piekarski, angem. vom Pompetzki daselbst.
4. Cael Geldmann, angem. vom Alscher daselbst.
5. Anton Golubinski, angem. vom Kwaschniewski in Reuschhagen (Ruszajny).
6. Joseph Parwowski, angem. vom Brieskorn in Wartenburg, (Barzewo).

Indem ich dies zur Kenntnis der Orts-Polizeibehörden, der Orts-Behörden und der Gensdarmen bringe, ersuche ich dieselben dringend, jeden dieser Ueberläufer im Ermittlungsfalle mir sofort unter Begleitung zu übersenden, überhaupt aber auch unter Beachtung meiner Kreisblatts-Verfügung vom 14.v.Mts. (Kreisblatt Nr 14), die ich hierdurch in Erinnerung bringe, mit aller Strenge darauf zu halten resp. zu sehen, das fortan keine polnischen Flüchtlinge, mit Ausnahme derjenigen, welche bereits vor dem 1. Oktober pr. nach Preussen übergetreten und im Besitz von Aufenthalts-Karten sind, im Kreise Aufnahme finden resp. mir zur Ausweisung überwiesen werden.

Allenstein, den 12. April 1864 r.